

Vrouwen en kinderen eerst

De gemiddelde wereldburger denkt bij 'mensenrechten' vooral aan de positie van vrouwen en kinderen, en aan vrije meningsuiting. Dat blijkt uit een voor het eerst gehouden opinieonderzoek in vijftien landen. Een analyse.

TEKST: MARNIX DE BRIJNE EN AREND HULSHOF
ILLUSTRATIES: ODILIO GIROD

Mensenrechten zijn belangrijk en nastrevenswaardig. Een open deur, deze opmerking? Niet in Brazilië. Daar noemen veel burgers mensenrechten een vaak misbruikt middel om boeven en moordenaars vrij te krijgen. Ze zijn er in elk geval niet voor de gewone man, vinden veel Brazilianen.

Dat beeld komt naar voren uit de vele spontane opmerkingen die respondenten in Brazilië intikten toen ze de vragenlijsten onder ogen kregen van een wereldwijd onderzoek naar hoe burgers aankijken tegen mensenrechten.

Het onderzoek, een cadeau aan Amnesty Nederland van het internationale marktonderzoeksbureau Winkle, is gehouden in vijftien landen. Helemaal representatief is het niet, omdat alleen respondenten met internet eraan deelnamen. In India, waar slechts 12,6 procent van de bevolking online is, geeft dat een vertekend beeld; in Nederland, waar 93 procent van de bevolking internet gebruikt, juist niet. In tien andere landen uit het onderzoek, waar meer dan de helft van de burgers geregeld op internet surft, zijn de panels eveneens representatief.

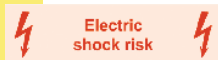
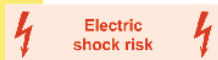
Dit wetende, wat valt dan op? In elk geval dat de gemiddelde wereldburger bij mensenrechten vooral denkt aan vrije meningsuiting, vrouwenrechten en kinderrechten: in de meeste landen noemen de respondenten deze drie zaken het vaakst spontaan als hun gevraagd wordt waaraan ze denken bij het begrip 'mensenrechten'.

Ook nadat de respondenten een lijst met 25 onderwerpen hadden gezien, variërend van 'sociale zekerheid' en 'onderwijs' tot 'noodhulp bij rampen' en 'seksuele identiteit', bleef bovenstaande top drie in de meeste landen intact bij de vraag begrippen aan te kruisen die te maken hebben met mensenrechten. Gevraagd naar wat de belangrijkste mensenrechtenonderwerpen uit die lijst zijn, vinkt de gemiddelde respondent brood-en-boterkwesties aan als 'toegang tot water en voedsel', 'onderwijs' en 'gezondheidszorg'. Op de voet gevolgd door onder meer vrije meningsuiting, kinderrechten en privacy.

Minstens even interessant is de onderkant van de ranglijst. Ook daar zijn de wereldburgers opvallend eensgezind. Slechts een minderheid denkt bij mensenrechten spontaan aan 'marteling' of de 'doodstraf', beide onderwerpen waar Amnesty van oudsher campagne

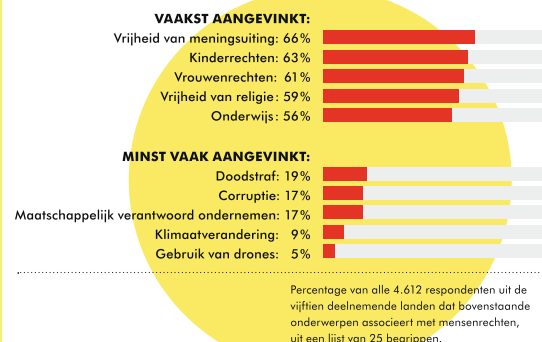
Doodstraf? Onbelangrijk

In de meeste landen wordt de doodstraf zelden spontaan genoemd als mensenrechtenkwestie. Ook bij de voorgedrukte antwoorden, als respondenten uit een lijst begrippen kunnen kiezen, scoort de doodstraf laag: in de meeste landen associeert slechts 20 procent van de deelnemers het onderwerp met mensenrechten. Acties tegen de doodstraf zijn evenmin erg populair. Gemiddeld is zo'n 50 procent van de burgers bereid zich daartegen in te zetten. In de VS (38 procent van de respondenten) en Japan (12 procent) zijn dat er echter veel minder.

Electric shock risk

Wat is een mensenrecht?

De rok is nader dan het hemd, in het Westen

In het Westen komen burgers vaker in actie tegen mensenrechtenschendingen elders in de wereld dan tegen misstanden in eigen land. Behalve de respondenten uit Polen en de VS: zij zetten zich eerder in voor kwesties in eigen land. Dat hebben zij gemeen met de deelnemers uit India, Zuid-Afrika, Japan, Turkije, Brazilië en Rusland.

Marteling? Mwah...

Wie gruwet niet bij de gedachte aan zweepslagen, elektrische schokken en waterboarding? Toch noemen burgers zelden spontaan 'marteling' als hun gevraagd wordt waarmee ze mensenrechten associëren. Ook als het op een lijst staat tussen begrippen als 'discriminatie', 'godsdienstvrijheid' en 'honger', vinkt slechts een kwart 'marteling' aan. Terwijl 'vrije meningsuiting' bijvoorbeeld door 66 procent van de burgers wordt aangekruist. Als ze in diezelfde lijst moeten aanvinken welke thema's ze belangrijk vinden, kiezen de respondenten vaker voor marteling: in de meeste landen meer dan 80 procent. Alleen Rusland (69 procent) en Japan (63 procent) wijken daarvan af. Dat is in lijn met het opinieonderzoek over martelen dat Amnesty eerder dit jaar hield in 21 landen wereldwijd. In elk afzonderlijk land gaf meer dan 70 procent van de burgers aan voor een martelverbod te zijn. Op de vraag of ze ook tegen marteling zijn als het aanslagen kan voorkomen, reageerde men veel minder eensgezind. In India vond 74 procent dat marteling in zulke gevallen mogelijk moet zijn. In Rusland was een kwart het daarmee eens, in Griekenland slechts 12 procent.

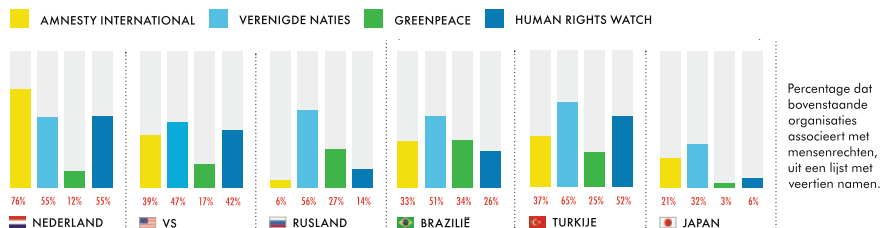
Oud-martelrapporteur van de VN Theo van Boven noemt dat 'hellende vlak' een 'gevaarlijke ontwikkeling die is ingezet na de aanslagen van 11 september 2001'. 'Daar moeten we ons tegen blijven verzetten', vindt hij. Als martelrapporteur had hij, naar eigen zeggen, pas na ruim een jaar door welke folteringen de VS in de war on terror pleegden. 'Ik sprak de Amerikanen daar op aan, maar dat werd genegeerd.' Het is, volgens Van Boven, de reden waarom marteling niet vaak met mensenrechten wordt geassocieerd: 'De schendingen zijn nauwelijks zichtbaar voor het publiek, omdat ze worden ontkend en verdoezeld.'

Wie kent Amnesty niet?

Het moge niet verbazen: in landen waar Amnesty grote afdelingen heeft, wordt de organisatie vaker dan enige andere organisatie geassocieerd met mensenrechten wanneer respondenten een lijst met veertien organisaties voorgelegd krijgen – in Nederland zelfs door 76 procent. Alleen in de VS, dat ook een grote afdeling heeft, staat Amnesty (met 39 procent) op de vierde plaats, na de Verenigde Naties, Human Rights Watch en het Rode Kruis. In de overige landen is Amnesty veel minder bekend. In Rusland worden de VN het vaakst in verband gebracht met mensenrechten (door 56 procent) en bungelt Amnesty ergens onderaan met 6 procent. Ook in India, Brazilië en Zuid-Afrika doet Amnesty het beduidend slechter dan, bijvoorbeeld, het Rode Kruis en de VN. Human Rights Watch komt er in die landen eveneens gemiddeld beter uit. Opvallend is verder dat Greenpeace gemiddeld vaker wordt aangevinkt dan VN-vluchtelingenorganisatie UNHCR. In Rusland en Brazilië scoort de milieuorganisatie hoger dan Amnesty en Human Rights Watch. Opmerkelijk zijn de antwoorden op de vraag naar de 'meest effectieve' strategie voor een mensenrechtenorganisatie in eigen land. In alle landen, Duitsland, Japan en de VS uitgezonderd, eindigt 'voorlichten van de bevolking / bewustwording' op de eerste plaats, uit een lijst van elf opties, vóór 'onderzoek naar mensenrechtenschendingen' (gemiddeld 29 procent van de respondenten kiest de eerste strategie, ruim 17 procent de tweede). Minder dan 10 procent kruist zaken aan als 'demonstreren', 'brieven schrijven' of 'lobbyen'.

Bekende mensenrechtenorganisaties

tegen voert. Als deelnemers uit een lijst onderwerpen kunnen kiezen of deze met mensenrechten te maken hebben, worden ook 'klimaatverandering' en 'het gebruik van drones' in alle landen amper aangekruist.

'Seksuele identiteit' levert dan weer gemengde reacties op. In Zweden en Nederland kruisen respectievelijk 46 en 44 procent dit aan als mensenrechtenkwestie, in het kato-

Marteling en doodstraf worden amper geassocieerd met mensenrechten

lieke Polen en Brazilië toch nog 36 en 40 procent, maar in Rusland slechts 12 procent. Het rumoer over de antihomowetten in Rusland dat – mede door Amnesty – rond de Winterspelen van Sotsji ontstond, heeft de respondenten kennelijk niet bereikt – als ze er al

gevoelig voor zouden zijn geweest. Lars van Troost, hoofd van het bureau Strategische Verkenningen van Amnesty, is er niet verbaasd over. 'Ach, de geschiedenis van de mensenrechten wordt vaak gezien als een aansenschakeling van emancipatiebewegingen. Zij zetten zich per definitie in voor minderheden die onder druk staan, over wie in de betrokken landen niet positief wordt ge-

dacht. Dat verandert je niet zomaar.' Verbaasder is hij dat marteling zo laag scoort. 'Vanuit mijn geschiedenis bij Amnesty had ik gedacht dat dit onderwerp hoger zou eindigen.'

Wat is nu het belang van dit onderzoek? Mensenrechtactivisten zouden het liefst zien dat de cijfers bewijzen dat bepaalde mensen-

rechten universeel gedeeld worden. Ze zouden de resultaten graag gebruiken om cultuurrelativisten mee om de oren te slaan, die beweren dat mensenrechten vooral westerse waarden zijn. Hebben die activisten wat aan dit onderzoek? Van Troost: 'De resultaten bieden zeker aanwijzingen dat overal ter wereld gelijk wordt gedacht over mensenrechten, zoals vrijheid van meningsuiting.'

Hans Lingeman (42), medeoprichter van Winkle en initiator van het onderzoek, was 'verrast' dat in vrijwel elk land dezelfde top drie van mensenrechten komt bovendien. 'We houden tweemaal per jaar dit soort onderzoeken in vijftien steeds wisselende landen, maar dan met vragen over producten en merken. Daarin is de variatie in antwoorden tussen de deelnemende landen veel groter.'

Uiteraard vielen hem ook de verschillen in deze resultaten op: burgers in Brazilië, Japan en Turkije kijken anders tegen mensenrech-

Japan in alles anders

Japan is in dit onderzoek in vele opzichten een vreemde eend in de bijt. Waar de respondenten uit andere landen vooral het recht op onderwijs, gezondheidszorg en water en voedsel belangrijk vinden, hecht de Japanner het meest aan privacy, op de voet gevolgd door sociale voorzieningen en noodhulp bij rampen.

Daarnaast zijn de Japanse respondenten verreweg het minst activistisch als het om mensenrechten gaat: 70 procent nam nooit deel aan een actie. Als ze zich al ergens voor inzetten, is het voor zaken die spelen in eigen land. De doodstraf is daarbij het minst populair: slechts 12 procent van de Japanners wil moeite doen voor de afschaffing ervan. In de meeste andere landen ligt dat percentage rond de 50 of hoger. Op de vraag 'Waarom denk je bij het begrip "mensenrechten"?' noemde slechts één Japanse respondent spontaan de doodstraf.

Japandeskundige Karel van Wolferen noemt dat 'weinig hoopgevend'. Het probleem is volgens hem dat Japanners nauwelijks worden geïnformeerd over de doodstraf in eigen land. 'Waar in de VS bij iedere executie demonstranten bij de gevangenis staan, krijgt in Japan niemand van tevoren de executiedata van gevangenen te horen – zelfs de terdoodveroordeelden en hun familieleden niet. Na de veroordeling worden zij in eenzame opsluiting gehouden, in de wetenschap dat elke dag hun laatste kan zijn. Soms duurt die onzekerheid meer dan twintig jaar. Mensen worden letterlijk gek.'

Dat Japanners veel belang hechten aan het recht op privacy verbaast Van Wolferen niet. 'Japanners zijn min of meer getrouwd met het bedrijf waarvoor ze werken. Dag en nacht moeten ze inzetbaar zijn. Dat kleine stukje van jezelf dat je nog hebt, ga je dan koesteren. Ik vermoed dat Japanners in de dichtbevolkte steden overigens vaker het recht op privacy hebben aangevinkt dan plattelandsbewoners.' Dat Japanners 'noodhulp bij rampen' met mensenrechten associëren, vindt Van Wolferen vanzelfsprekend. 'Het land heeft vaak te maken met heftige stormen, aardbevingen en tsunami's. Denk aan de kernramp bij Fukushima in 2011. Japan is een bevend oppervlakte, waar noodhulp heel belangrijk is.'

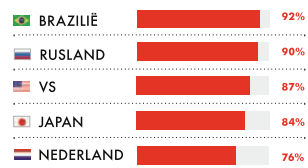
Brazilianen zien vooral misbruik

'Misdadigers hebben meer rechten dan de eerlijke burger', 'mensenrechten in Brazilië zijn er voor de verkeerde mensen', 'alleen voor bandieten', 'alleen voor rijken, de armen mogen verrotten': ziedaar enkele uitspraken die Braziliaanse deelnemers spontaan neerschreven op de vraag waaraan ze denken bij 'mensenrechten'. In geen ander land zijn de reacties zo negatief, afgezien van een enkele Brit die noteerde dat mensenrechten worden misbruikt om 'asielzoekers toe te laten' in Groot-Brittannië.

“Een goede crimineel is een dode crimineel”, hoor je vaak bij leden van de middenklasse en de elite hier, verklaart Brazilië-correspondent Marjon van Royen vanuit Rio de Janeiro. Ze vertelt over een straatjongen die onlangs werd gelyncht nadat hij een brood had gestolen. 'Brazilianen, de onderklasse wellicht uitgezonderd, zien dat als rechtvaardige straf. Ook de politie komt weg met buitengerechtigde executies als het om drugsdealers of andere criminelen gaat. Die mogen gemarteld of gedood worden.'

Het belang van privacy

Percentage respondentent dat privacy als belangrijk aankruist in een lijst met 25 onderwerpen.

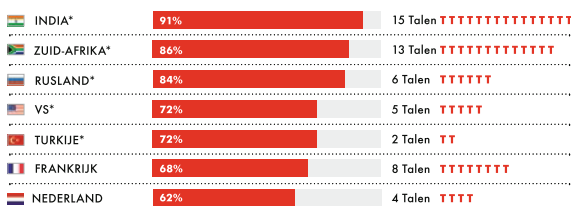
Eigen taal vooraan

Wat is een taal? Een dialect met een leger, wordt wel gezegd. Een taal is moeilijk af te bakenen. Naar schatting worden er wereldwijd bijna zeventuizend verschillende talen gesproken. Het is opmerkelijk hoeveel belang respondenten hechten aan het recht op een eigen taal: in de meeste landen vinkt meer dan 70 procent het aan op de vraag welke rechten belangrijk zijn.

In Nederland scoort het recht op eigen taal met 62 procent relatief het laagst (zie diagram). In India kruist 91 procent dit recht aan. In dat land worden dan ook zeker vier keer zoveel talen gesproken.

Veel landen hebben hun eigen taalstrijd. Turkije verbood lange tijd onderwijs en radio in het Koerdisch; dat verbod is tien jaar geleden onder internationale druk opgeheven. Rusland verbood ooit het Fins en Japan het Koreaans. In Zuid-Afrika vlamde na 1976 de strijd tegen de apartheid op na het in bloed gesmoorde schoolerenprotest in Soweto tegen invoering van het Afrikaans als verplichte taal.

Recht op een eigen taal?

Percentage respondentent dat het 'recht op eigen taal' als belangrijk aankruist, in een lijst met 25 onderwerpen.

*Deze landen hebben talen van minderheden die niet apart meegeteld zijn.

ten aan dan anderen, kun je zeggen. Zo wijzen Turkse deelnemers 'non-discriminatie' als een van de belangrijkste mensenrechten-kwestie aan. Japanners vinkten 'privacy' het vaakst aan als associatie met mensenrechten en vinden dit ook het belangrijkste. Lingeman: 'Japanners lijken sowieso nogal onverschillig

'De resultaten bieden aanwijzingen dat overal ter wereld gelijk wordt gedacht over mensenrechten'

te staan tegenover mensenrechten. Waarom? Daarover moeten we ons nog buigen.'

Dat binnen westerse landen 'sociale zekerheid' niet overal evenveel wordt geassocieerd met mensenrechten, verbaast hem weer niet. In de VS associeert 25 procent van de bevolking een sociaal vangnet met mensenrechten, in Nederland 44 procent, in Duitsland 55

procent en in Zweden 68 procent. 'In Duitsland en Zweden is alles beter geregeld dan in Nederland - dat heb ik laatst weer ondervonden toen mijn 85-jarige moeder was gevallen, en wij als familieleden de mantelzorg voor onze rekening moesten nemen. Amerikaanse burgers moeten nog veel meer zaken zelf

regelen. De inrichting van een staat is een afspiegeling van wat de samenleving vraagt. Dus dat de bevolking in de VS niet veel van de overheid verwacht, spreekt voor zich.'

Wie moeten al die problemen aanpakken? Toch in de eerste plaats de regering, vinden de meeste respondenten. Internationale organisaties als de VN, de EU en ngo's als Amnesty worden daarna een belangrijke rol toegedicht

in de westerse landen, bijvoorbeeld in Groot-Brittannië, Nederland en Australië. De inwoners van Brazilië, Rusland, India en Zuid-Afrika wijzen juist lokale organisaties aan als belangrijkste actoren, na de regering.

Amnesty kan in elk geval tevreden zijn met de uitslagen, vindt Lingeman. 'De naamsbekendheid van de organisatie is, behalve in Rusland, erg groot. In de westerse landen is die gemiddeld 90 procent, in Nederland zelfs 93 procent.' Zou hij Amnesty een advies kunnen geven op basis van dit onderzoek? Lingeman: 'Wat ik opvallend vind, is dat de meeste mensen regeringen zien als hoofdrolspelers voor de bescherming van mensenrechten, en in veel mindere mate lokale en internationale organisaties. Op basis daarvan kan Amnesty overwegen zich meer te profileren als lobbyorganisatie die regeringen bewerkt en minder de indruk wekken zelf veranderingen teweeg te brengen.'

Niet in China

Het onderzoek *Human rights around the world* is gehouden onder 4.612 op internet aangesloten burgers, gelijkelijk verdeeld over representatieve groepen in vijftien landen. Deelname van China - naast Zweden, Nederland, Groot-Brittannië, Duitsland, Frankrijk, Australië, de VS, Japan, Polen, Italië, Rusland, Brazilië, Turkije, Zuid-Afrika en India - ging niet door. Hans Lingeman van Winkle: 'Samplenomics, onze panel provider in China, vreesde zijn licentie te verliezen als hij deze mensenrechtenvragen aan Chinese respondenten zou voorleggen. Zij zouden overigens toch maar sociaal wenselijke antwoorden geven, was de verwachting: in China gaat gaat iedereen ervan uit dat de overheid alles op internet volgt.'

Robots

Sinds Thomas Piketty met de Engelse vertaling van zijn boek over kapitaal, arbeid en inkomensongelijkheid wereldberoemd werd, is er een discussie op gang gekomen over de vraag of de westerse samenlevingen inderdaad steeds minder egalitair worden. Of de Franse econoom nu wel of niet gelijk heeft, daarover is genoeg gezegd en geschreven.

Interessant was dat alle deelnemers aan de discussie vrijwel uitsluitend naar inkomensongelijkheid binnen landen keken. Mondiale inkomensongelijkheid werd genegeerd, misschien omdat dat probleem te ingewikkeld is. Toch merkwaardig in een tijd waarin het belang en de soevereiniteit van de natiestaat steeds twijfelachtiger wordt. Dat bijvoorbeeld minister Lodewijk Asscher (Sociale Zaken, PvdA) een tijd geleden met hartstocht waarschuwde voor een tsunami van Bulgaren en Roemenen had er alles mee te maken dat er nogal wat inkomensongelijkheid bestaat tussen Bulgarije en Roemenië enerzijds en Nederland anderzijds. Wie mondiale inkomensongelijkheid negeert zal ook arbeidsmigratie niet begrijpen, of hooguit kunnen duiden als een sprinkhanenplaag in mensengedaante.

Arbeid kost zoals bekend niet overal evenveel. Dat is de voornaamste reden dat bijvoorbeeld de textielindustrie vrijwel geheel uit Nederland is verdwenen. Het is goedkoper om spijkerbroeken en overhemden te laten maken in Roeme-

Niemand wil een Thaise massage door een machine laten doen, denk ik

nië, Marokko of Bangladesh. Natuurlijk is het ook van belang dat het in die landen betrekkelijk veilig is. Geen ondernemer gaat een spijkerbroekfabriek opzetten als hij weet dat die fabriek binnen een maand zal worden opgeblazen.

In veel lagelonenlanden is de welvaart gegroeid, juist doordat arbeid daar goedkoop is en internationale ondernemingen besluiten daar gebruik van te maken. Nederland is een van de beste plekken ter wereld waar je geboren kunt zijn, maar een laagopgeleide Nederlandse arbeider moet concurreren met arbeiders uit lagelonenlanden. Of die arbeiders nu naar Nederland komen of niet.

Daar komt bij dat wij weten dat meer en meer arbeid door machines zal worden overgenomen. Hoeveel is de vraag; ik twijfel er niet aan dat heel veel arbeid nog altijd door mensen zal worden gedaan. Misschien heb ik over 25 jaar spijt van deze uitspraak, maar ik denk dat niemand een Thaise massage door een machine wil laten doen.

De afgelopen maanden leek het alsof het grote probleem was dat vermogen meer rendement oplevert dan arbeid. De concentratie van rijkdom was het gevaar, zo leek het.

Het grote probleem is echter dat veel arbeid aan het uitsterven is, vooral die arbeid waarvoor weinig scholing nodig is. In de jaren tachtig hoorde je: wij verliezen van de Japanners. Toen kwamen de Chinezen, de Indiërs, en de Brazilianen van wie we zouden verliezen. En nu dreigen we van machines te verliezen. Althans de laagopgeleide arbeider.

Wellicht heeft deze ontwikkeling ook onvoorziene en gunstige neveneffecten. Het volk ziet niet meer in de arbeidsmigrant de sprinkhaan, maar in de robot. Over enkele decennia klinkt aan de toeg allicht de kreet: 'Minder robots, minder.'

Arnon Grunberg

grunberg